Weimar Dönemi ve Öncesinde Meydana Gelen Siyasi Çekişmeler ve Ekonomik Krizlerin Alman Sosyal Demokrat Partisi Bağlamında Bir Değerlendirmesi

DOI NO: 10.5578/JSS.6241

Nihat Yılmaz[1]

Özet

Sosyal demokrasi, emeğin savunuculuğunu üstlenen ve liberalizmin getirdiği kazanımları gözardı etmeyen siyasal bir ideolojidir. Sosyal demokrasinin gelişiminde Alman deneyimi çok önemli bir yer tutmaktadır. Sosyal demokrasi deneyimi ise Almanya'da ilk kez Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD) ile başlar. Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin bugünkü Alman ve Avrupa siyasetindeki etkisinin halen güçlü bir şekilde sürüyor olması, bu konunun ele alınmasında etkili olmuştur. Çalışmanın amacı, Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin Nazi dönemi öncesindeki politikalarının ortaya konulmasıdır. Bu amaçla önce Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin kuruluş yılları ve Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar Almanya siyaseti üzerindeki etkisi detaylı olarak ele alınmıştır. Daha sonra çalışmanın temelini teşkil eden Weimar Cumhuriyeti dönemindeki SPD politikaları ve bu politikaların nasyonal sosyalizmin ortaya çıkışına etkileri konuları üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *SPD, Nasyonal Sosyalizm, Sosyal Demokrasi, Siyasal Uyuşmazlık, Ekonomik Krizler*

A General Evaluation of Political Discrepancies and Economic Crises During and Before Weimar Period within the Framework of the Social Democratic Party

Abstract

Social democracy is a political regime which assumes defending of labour, and at the same time recognizes acquisitions brought by liberalism. German experience holds a very significant place in the development process of social democracy. The experience of Social Democracy started with German Social Democrat Party (SPD) in Germany. The fact that the influence of German Social

[1] Yrd.Doç.Dr., Gümüşhane Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü. nihatts@hotmail.de

Democrat Party is still strong in current German and Europe politics was effective in selection of this subject. The objective of this study is portraying of the pre-nazi politics of the German Social Democrat Party. Towards this objective, foundation years of the German Social Democrat Party, and its effects on the German politics until the end of World War 1 were analyzed in detail. Then the SPD politics in Weimar Republic era, which constitutes the basis for this study, and effects of these policies in emerging of national socialism, are highlighted.

Key Words: *SDP, National Socialism, Social Democracy, Political Dispute, Economic Crises*

Giriş

Sosyal Demokrasi çeşitli toplumlarda farklı uygulamalara sahip olmasına rağmen, esas olarak sanayi toplumlarında ortaya çıkan siyasal bir akımdır. Sosyal Demokrasi, 19. yüzyılın son çeyreğine yaklaşırken, öncelikle Almanya'da Marksist düşüncenin etkisi altında kalmakla birlikte, ulusal düzeyde iyi örgütlenmiş militan bir Alman emek hareketine de dayanmaktaydı (Örs, 2012: 263; Roskin, 2011:205).

Sanayi toplumlarında ortaya çıkan sosyal demokrasi anlayışının emek yanlısı sosyal demokrat partiler ile sıkı bir bağlantısı bulunmaktadır. Bu emek yanlısı siyasal partilerin en önemlilerinden biri şüphesiz Alman siyasal hayatında yüz yıldan daha fazla (2013 yılında150. yıl dönümü) bir geçmişe sahip olan Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD)'dir. Bu süre zarfında Alman Sosyal Demokrat Partisi sınıf partisi hüviyetinden halk partisi kimliğine doğru başarılı bir dönüşüm gerçekleştirmiş ve birçok federal hükümette de görev almıştır (Mertens, 2010: 1; Häuser, 2012). Kısacası, Alman Sosyal Demokrat Partisi etrafında cereyan eden tartışmalar sosyal demokrasinin gelişiminde belirleyici olmuştur (Keyman, 2008: 17).

Sosyal Demokrasi açısından Alman siyasetindeki en etkin siyasal iktidar mücadeleleri ise Weimar Cumhuriyeti döneminde gerçekleştirilmiştir. Weimar dönemindeki sosyal demokratlara göre, aristokrasi dünün, orta sınıflar bugünün ve sosyalistler ise yarının Almanyası için mücadele veriyorlardı (James, 2009: 97). Tarihsel geçmişi Almanya'da başlayan sosyal demokrasi, günümüzde köklü ekonomik-siyasal-toplumsal dönüşümlere paralel olarak çok boyutlu bir yeniden yapılanma içerisinde bulunmaktadır (Türköne, 2010: 130). Günümüz siyasetinde etkin olabilmek için kendini yenileyen böyle bir ideolojinin tarihsel kökenindeki aktif faktörlerin araştırılması önem arz etmektedir.

Bu kapsamda, çalışmada öncelikle SPD'nin kuruluş yıllarında meydana gelen gelişmeler ele alınacaktır. Daha sonra Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar sosyal demokratların gerçekleştirdiği girişimlere değinilerek çalışmanın temel vurgusunu teşkil eden Weimar Cumhuriyeti (1918-1933) dönemindeki SPD'nin faaliyetleri evreler halinde incelenecektir. Bu

makalenin ileri sürdüğü argüman bir bütün olarak değerlendirildiğinde Weimar Cumhuriyeti dönemi ve öncesinde meydana gelen siyasi çekişmeler ve ekonomik krizlerin Nazizm'in tetikleyicisi olarak görülmesi gerektiğidir.

Weimar Cumhuriyeti dönemi ve öncesine ilişkin sosyal demokrasi anlayışının temel taşı konumundaki Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin gerçekleştirdiği politikalar ile ilgili Türkçe literatürde yeterli çalışmanın yapılmamış olmasından dolayı, makalenin literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1. Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin Kuruluşu

İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar Almanya'da üç ayrı rejim uygulanmıştır: 1871-1918 arası İmparatorluk Dönemi, etkin demokratik bir rejimi amaçlamakla birlikte başarısız olan 1918-1933 Weimar Cumhuriyeti Dönemi ve 1933-1945 arası Nazi Dönemi (Çam, 2000: 276).

1871'den 1918'e kadar süren İmparatorluk rejimi döneminin bir demokrasi olmadığı görülmektedir. Bu dönem Alman Şansölyesi'nin siyasal iktidarda reel politikalar oluşturabilecek kadar güce sahip olduğu, Şansölye'nin (Başbakan) kendi bakanlarını kendisinin atayabildiği ve parlamentoya karşı sorumluluğunun olmadığı ve yasama organı olan Reichstag'ın bütçeyi kabul etmek veya reddetmek gibi sınırlı bir güce sahip olduğu bir dönemdir (Roskin, 2011: 205).

İmparatorluk rejiminin en önemli özelliklerinden biri İmparatorluğun siyasal sorumluluk taşımamasıdır. İmparatorluk sorumluluklarını fiilen şansölye'ye devretmiştir. Özellikle Otto von Bismarck döneminde, onun güçlü kişiliği sayesinde, Şansölye mevkii ön plana çıkmıştır (Çam, 2000: 279). Şansölye Bismarck ve Kayzer Wilhelm'e göre sosyalistler ''vatan hainleri'' idiler (Bracher, 1970: 89). Dolayısıyla Bismack'ın politikalarına en fazla tepki sosyal demokratlardan gelmiştir. 1878-1890 arasındaki dönemde SPD yasa-dışı yollarla siyaset yapmaya çalışmış ve mevcut sistemin dışında hareket ederek hızla gelişip bir kitle partisi haline gelmiştir (Bottomore, 1987: 28).

Sosyal demokratların ilk partileşme girişimi 1893 yılında, Lassalle'cı sosyalist bir grubun ''Genel Alman İşçileri Birliği'' adında bir dernek kurmasıyla başlamıştır. Bunu, 1869'da August Bebel ve Wilhelm Liebknecht önderliğinde Marksist bir parti olan Alman Sosyal Demokrat İşçi Partisi (SDAP)'nin kuruluşu izlemiştir. August Bebel ve Wilhelm Liebknecht'in yönetimindeki Alman Sosyal Demokrat İşçi Partisi (SDAP) ile Ferdinand Lassalle idaresindeki Alman İşçi Birliği'nin (ADAV) 1875 yılında Gotha'da yapılan bir kongrede birleşmesi sonucunda ise August Bebel'in parti başkanlığında Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD) kurulmuştur (Örs, 2012: 263). Kuruluş yıllarında parti Alman Sosyalist İşçi

Partisi adını taşırken, 1891 yılında partinin adı Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD) olarak değiştirilmiştir (Mertens, 2010: 1, SPD, 2012). Marx ve Engels'in uluslararası sosyalist hareketten gerçekleşmesi isteğinden dolayı özel ilgi duyduğu SPD 1875 yılında kurulduktan sonra, Avrupa'da en güçlü sosyal demokrat parti konumuna gelmiştir (Berman, 2012: 25).

Sosyal demokratların imparatorluk dönemi Almanyasında giderek daha fazla güçlenmesi dönemin şansölyesi Bismarck'ı rahatsız etmiştir. Bismarck sosyal demokratların bu ilerlemesini engellemek amacıyla, Sosyal Demokrat Parti'nin işçi sınıfının oylarını kazanmaması için sosyal devlet anlayışını destekleyen bir takım refah düzenlemeleri yapmıştır. Bu girişimlerin en önemlileri işçi sınıfının sigorta durumunun düzenlenmesi, çalışma koşullarının düzeltilmesi, devlet iş bulma bürolarının açılması ve emeklilik şartlarını düzenleyen emeklilik planlaması kanunlarının çıkarılmasıdır. Almanya'da gerçekleştirilmiş olan bu düzenlemelerden sonra Almanya bir refah devleti olarak adlandırılmaktadır. Bismarck'ın bu faaliyetlerin sonucunda elde etmeyi hedeflediği temel amaç ise işçileri sosyalizmden ayırmak (Belge, 2011: 230; Roskin, 2011: 205), eskiden beri Almanya'da etkin güç olan Junkerlerin (büyük toprak sahipleri), büyük burjuvazinin desteğini sağlamak ve Alman ulusal birliğini kurmaktır. Almanya'nın üç ayrı rejim döneminde (İmparatorluk, Weimar ve Nazi rejimi) ana sorun her zaman ulusal birliği kurmak olmuş ve siyasal sistemler sürekli olarak ulusal birlik sorunu yönünden değerlendirilmiştir (Çam, 2000: 276). Ulusal birliğin gerçekleştirilebilmesi için de liberal orta sınıf susturulmaya, merkezi otorite güçlendirilmeye ve milliyetçi bir politika izlenerek ekonomik kalkınma gerçekleştirilmeye çalışılmıştır (Sander, 1992: 163). Fakat burada yapılan vahim hatalardan biri halkın büyük bir kesiminin desteğini alan bir hareketle uzlaşmaya gidilmemiş olunmasıdır (Bracher, 1970: 89).

Sosyal demokratların Reichstag seçimlerindeki artan başarıları ve imparatorluğa karşı olan muhalif tutumlarından dolayı imparatorluk şansölyesi Bismarck, 1878 yılında ''Sosyal Demokratların Tehlikeli Entrikalarına Karşı Kanun'' adında bir sosyalist kanun (Sozialistengesetz) çıkarmıştır. Bu kanunla sosyal demokratların seçimlere katılımı engellenmemiş olmakla birlikte, sosyal demokrat örgütlerin sendikaları ve parti gazeteleri çeşitli operasyonlar ile yasaklanmıştır. Sosyal Demokratlar bu yasaklara, İşçispor ve Eğitim dernekleri vasıtasıyla parti üyelerinin siyasi faaliyetlerini bu derneklerde gerçekleştirmelerine olanak sağlayarak ve yasaklanan parti gazetelerinin yerini yerelde etkili olan sosyal demokrat dergiler çıkararak karşı koydular. Bu dergiler sayesinde parti liderliği ile taban arasındaki iletişim devam ettirildi ve böylece partinin siyasi faaliyetlerde bulunmasına imkan tanınmış oldu (Mertens, 2010: 1-2). Nettl (1965), gizli birtakım faaliyetlerle gelişen SPD'yi ''katılımcı olmayan

muhalefet'' (non-participating opposition) olarak adlandırmıştır. Aşırı memnuniyetsizlik durumunun söz konusu olduğu çeşitli toplumlarda zaman zaman katılımcı olmayan muhalefet anlayışının meydana gelmesi olasıdır. Bütün sosyalist partiler ile 1920'lerin faşist partilerinde sürekli bir katılımcı olmayan muhalefet unsuru bulunmaktadır (Bottomore, 1987: 28).

Almanya'da SPD ile gelişen sosyal demokrasi akımına paralel olarak diğer ülkelerde de sosyal demokrat partiler kurulmaya başlanmıştır. Danimarka'da (1878), Norveç'te (1887) ve İsveç'te (1889) kurulan güçlü sosyal demokrat partiler ve 1889 yılında ise Avusturya-Macaristan İmparatorluğu kapsamındaki tüm işçi örgütlenmelerini bir araya getiren Brunn Kongresi'nde kurulan Avusturya Sosyal Demokrat Partisi (Sozialdemokratische Partei Österreichs/SPÖ) başlıca önemli örneklerdir (Örs, 2012: 264).

2. Birinci Dünya Savaşı Sonuna Kadar Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD)

1890 yılında Bismarck'ın görevden çekilmesinden sonra Sozialistengesetz (sosyalistlere karşı kanun) kaldırılmış, siyasi partiler daha önemli hale gelmiş ve Sosyal Demokrat Parti hızla büyümeye başlamıştır (Roskin, 2011: 205). Partinin büyüklüğünün artması beraberinde seçim başarısını da getirmiştir. Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD), 1890 seçimlerinde % 20 oy oranıyla üç yıl önceki 1887 seçimlerine göre oylarını iki katına çıkarmıştır. Bu başarılı seçim trendi daha sonraki seçimlerde de devam etmiş ve 1912 yılında yapılan imparatorluk meclisi seçimlerinde (Reichstagswahlen) SPD yaklaşık % 35 oy almıştır. Bu seçim sonucuyla, 1907 seçimlerine göre oy oranını %5.9 arttırarak 1912 seçimlerinde en fazla oyu alan parti olmuş ve imparatorluk meclisinde (Reichstag) temsil edilen en güçlü parti grubuna sahip olmuştur (Mertens, 2010: 2).

1912 yılındaki Reichstag seçimlerinde SPD % 35 oy almasına rağmen, parlamentoda ancak % 28 oranında milletvekiline sahip olmuştur. Parlamentoda temsilin düşük olmasındaki temel neden ise Reichstag'daki temsil oranını ya da milletvekili dağılımını belirleyen IV. Friedrich Wilhelm'in ''üç sınıf sistemi''dir. Bu sistem geliri çok olan kesimin daha fazla milletvekili çıkarmasına olanak sağlayan bir sistemdir. Bu yöntemle o dönemde geliri yüksek olan % 15'lik kesim, parlamentodaki sandalyelerin üçte ikisini seçebiliyordu. Zengin soylu toprak sahibi sınıf ise muhafazakâr partilerden seçilecek milletvekillerinin toplumsal tabanını oluşturuyordu (Belge, 2011: 234).

SPD'nin başarısı sadece seçimlerdeki oy oranlarının arttırılmasıyla sınırlı kalmamış, bunun yanı sıra, parti üye sayısında da kısa sürede büyük bir artış meydana gelmiştir. 20. yüzyılın başında 250.000 üyeye sahip olan

parti, 1913 yılında ise bir milyonun üzerinde bir üye kitlesine sahipti (Bottomore, 1987: 28; Mertens, 2010: 2). SPD'nin bu seçimlerdeki başarılarının ve parti üye sayısındaki artışın arka planında yer alan temel neden, partinin işçi örgütleriyle bağlantılı olarak gerçekleştirdiği mücadele ve parti lider kadrosunun uygulamadan gelen sendikacılar ve parti yöneticilerinden oluşmasıdır (Sander, 2010: 18).

Sosyal demokrasi açısından 1914 yılı Almanya'da önemli bir kırılma noktası olarak adlandırılabilir. Çünkü sosyal demokratlar imparatorluk hükümetine karşı sert eleştirel bir tutuma sahip olmalarına rağmen, Birinci Dünya Savaşı öncesinde birçok sosyal demokrat savaş çığırtkanlığında bulunarak, ülkenin savaşa girmesine neden olmuştur (Geiss, 1970: 463). SPD meclis grubu (Karl Liebknecht gibi sosyal demokratlar hariç) partiler arasındaki sürtüşmenin geçici olarak durdurulmasına ve imparatorluğun savaşa girmesini olanaklı kılacak savaş kredilerinin verilmesine ilişkin kararlara lehde oy kullanarak onay vermiştir. Bunun neticesinde savaş esnasında Kayzer'in ve imparatorluk hükümetinin alenen eleştirilmesi yasaklanmıştır (Mertens, 2010: 2; Schwarz, 2004). Sonuç olarak, 4 Ağustos 1914'de acil savaş bütçesi Reichstag'ın önüne getirildiğinde, SPD milletvekillerinin ''bütün işçilerin uluslararası dayanışmasını'' unutarak lehte oy kullanmaları (Roskin, 2011: 205) SPD'nin savaş öncesi birliğini ve disiplinini bozmuştur (Geiss, 1970: 463).

Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD) meclis grubunun bu savaş desteğine tepki olarak 1916 yılında Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg'un liderliğinde Sosyal Demokrat Parti içerisinde bir ''Spartaküs Birliği'' oluşturulmuştur. Partide yer alan fakat Spartaküs Birliği'ne katılmayan bir grup sol kanat üyesi sosyal demokrat ise SPD-İmparatorluk meclis grubundan ayrılarak 1917 yılında Bağımsız Alman Sosyal Demokrat Partisi (USPD)'ni kurmuşlardır (Mertens, 2010: 2). Böylece on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde II. Enternasyonel'e üye olan en büyük Marksist parti olan SPD, Birinci Dünya Savaşı sonrası ilk bölünmeyi yaşamış oldu (Eroğul, 2010: 253).

Karl Liebknecht'in liderliğinde bulunan SPD içerisindeki Spartaküs Birliği'nde yer alan sosyal demokratlar ise 29 Aralık 1918 de Berlin'de yaptıkları bir kongrede ''Alman Komünist Partisi''ni (KPD) kurarak (Mertens, 2010: 2), Sosyal Demokratları, işçi sınıfına ihanet eden bir grup olarak nitelendirmeye başlamılardır (Sander, 2010: 18). Ayrıca USPD'nin birçok üyesi de bu aşamada Alman Komünist Partisi'ne geçmiştir. Geriye kalan diğer Bağımsız Sosyal Demokratlar ise 1922 yılında tekrar SPD'ye katılmışlardır (Mertens, 2010: 2).

Rusya'daki 1917 Bolşevik ihtilali öncesi çok solda görünen SPD, Bolşevik devrimi sonrası Bolşevik yanlısı Alman komünistlerin ortaya çıkmasıyla, kendilerini siyasal yelpazede ''orta''ya yakın görmeye

başlamışlardır (Sander, 2010: 18). Daha sonraki yıllarda ise Alman Sosyalistleri, Marksist köklerinden kopup revizyonizme, yani sosyalizmin radikal devrimler yerine demokratik yollar vasıtasıyla tedricen ilerleyebileceği fikrine doğru yöneldiler (Roskin, 2011: 205). Bundan sonra SPD için demokratik yöntemler siyasal iktidara ulaşmada daha etkin bir rol oynamaya başlamıştır. Burada SPD'nin Marksist kökenden kopmasının tek sebebi Alman komünistlerinin ortaya çıkması değildir. Bunun yanında sosyal demokrat partiler geleneksel işçi seçmenler dışındaki seçmen kitlesinin ilgisini de çekmek zorundaydılar (Merkel vd., 2012: 21).

Sosyal Demokratların en etkin olduğu dönem olan Weimar Cumhuriyeti kurulmadan önce Sosyal Demokratları iktidara taşıyacak lehde birtakım gelişmeler meydana gelmiştir. O dönemde Başbakan olan Max de Bade, İmparatora danışmadan II. Wilheim ve diğer prenslerin tahtlarını terk ettiklerini ilan ederek, başbakanlığı sosyalistlerden Friedrich Ebert'e teslim etmiştir (Armaoğlu, 2007: 143). Friedrich Ebert başkanlığında 18 Kasım 1918'de bir grup sosyalist lider ''sağ ve sol kanat Sosyal Demokratlar'' geçici bir hükümet kurarak cumhuriyeti ilan ettiler. Böylece adını meclisin Weimar kentinde toplanmasından alan Weimar Cumhuriyeti kurulmuş oldu (Uzun, 2003: 598).

3. Weimar Cumhuriyeti Döneminde SPD

Weimar Cumhuriyeti, 1918-1933 yılları arasındaki dönemde Almanya'nın yönetiminde söz sahibi olmuş cumhuriyetin adıdır. Dönemin göze çarpan en önemli özelliği ise şüphesiz ekonomik krizlerdir. Weimar döneminde meydana gelen ekonomik krizler başarılı bir yönetim anlayışının önündeki en büyük engelleri teşkil etmişlerdir (LERNSTUNDE, 2012). İmparatorluktan devralınan istikrarsız bir ekonomi ekonomik krizlerin temelindeki en önemli sebeplerden biridir. Söz konusu ekonomik krizleri tetikleyen diğer bir önemli sebep ise Almanya'nın 1914-1918 yılları arasında kısa ve uzun vadeli borç alımı yoluna giderek enflasyon ile savaşı finanse etmeye çalışmasıdır. Bunun sonucunda 1914 ile 1918 arasında iç fiyatlar üç kat artmış ve Alman para birimi Mark'ın dış satın alma gücü zayıflamıştır (Elm, 2005:16).

Weimar Cumhuriyeti dönemi genel hatlarıyla iktisadi olarak özetlenecek olursa; 1923 yılına kadarki dönem Almanya'da savaş sonrası enflasyonun hakim olduğu bir dönemdir. 1923-1924 yıllarında gerileme ve yüksek işsizlikle beraber bir para istikrarı durumu söz konusu olmuştur. 1925'de Almanya tekrar yeni bir ekonomik gerileme durumu ile karşı karşıya kalmıştır. 1926'dan 1929 yılına kadar ise bir refah dönemi hüküm sürmüş, ancak bu refah döneminin ardından meşhur 1929 büyük ekonomik buhranı meydana gelmiştir (James, 2009: 124). Bu ekonomik gelişmeler baz

alınarak Weimar Cumhuriyeti kendi içerisinde dört farklı döneme ayrılarak incelenebilir (LERNSTUNDE, 2012). Bunlar:

1. Dönem: Rusya'da Bolşevik Devriminin Gerçekleşmesi ve Cumhuriyetin Kurulması (1918-1919)

2. Dönem: Kriz Yıllarının Başlangıcı (1920-1923)

3. Dönem: İstikrarlı ve Altın Yirmili Yıllar (1924-1929)

4. Ekonomik Kriz ve Demokrasinin Sonu (1929-1933).

3.1. Rusya'da Bolşevik Devriminin Gerçekleşmesi ve Cumhuriyetin Kurulması (1918-1919)

Almanya'da Weimar döneminde gerçekleşen cumhuriyet ve anayasal düzen bir arzunun değil, aksine galip devletlerin zorlamalarının etkisi ile ortaya çıkan bir zorunluluğun neticesinde gerçekleşmiştir. Weimar Cumhuriyeti Birinci Dünya Savaşı'ndaki büyük bir askeri yenilgi ve Versailles gibi şartları ağır bir antlaşma üzerine kurulmuştur (Uzun, 2003: 598; Elm, 2005: 6; Sander, 2010: 17). Böylece varolan siyasal sistemin sosyo-ekonomik temelinin çöküşü neticesinde SPD Nettl (1965)'ın deyimiyle, iktidarı devralan bir ''inheritor parties'' (mirasçı parti) hüviyeti kazanmıştır (Bottomore, 1987: 28). Aynı zamanda bu mirasçı parti Weimar Cumhuriyeti döneminde kasım devrimine, cumhuriyetin ilan edilmesine ve 1919 Weimar anayasasının yapılmasına büyük ölçüde iştirak ederek yeni rejime sahip çıkmıştır (Mertens, 2010: 3).

Weimar döneminde Sosyal Demokrat Parti Weimar Cumhuriyeti'nin demokratik taşıyıcı bir kolonu niteliğindeydi. Bu taşıyıcı kolon özelliğine sahip olmada Birinci Dünya Savaşının hemen ardından gerçekleşen devrimci niteliklere sahip üç odak noktasının büyük önemi bulunmaktadır. Bu odaklardan birincisi Kiel'de işçi ve denizcilerin merkezi otoriteye karşı oluşturdukları ''İşçiler ve Askerler Konseyi''dir. İkinci odak Münih'te sendikacıların ve sosyalistlerin Kurt Eisner'in başkanlığında ''Bavyera Cumhuriyeti''ni ilan etmeleridir. Son odak noktası ise Berlin'de sosyalist Ebert ve Scheidemann, II. Willhelm'i tahtından feragate zorlayarak geçici hükümeti kurmuş olmalarıdır (Sander, 2010: 18).

Weimar Cumhuriyeti döneminde 1919'dan 1925 yılına kadar imparatorluğun ilk cumhurbaşkanı Sosyal Demokrat partili Friedrich Ebert olmuştur (Mertens, 2010: 3). Friedrich Ebert'in kurduğu geçici hükümet ordu, endüstri sahipleri, liberal ve tutucu partiler ile halkın büyük çoğunluğu tarafından desteklenmiştir. Ancak Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg önderliğindeki aşırı sol Spartakistler Birliği, Ulusal Meclisi ''karşı devrimci'' olarak nitelendirerek geçici hükümete karşı mücadeleye başlamışlardır (Sander, 2010: 19). Sosyal Demokratlar ile Spartakistler

arasındaki bu mücadelenin temel nedeni ise benzer seçmen kitlesine sahip olmalarıdır. Bu rekabet, bazen aşırı sağ Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (NSDAP) ile Spartakistler birliğinden ayrılarak kurulan Alman Komünist Partisi'nin ittifakına kadar gidebiliyordu. Bu ittifak ile hedeflenen ise Alman Sosyal Demokrat Partisinin güçsüzleştirilmesidir (Mertens, 2010: 3).

Sosyal Demokratlar ile Komünistler arasındaki uyuşmazlık bu kadarla kalmamış, 1919 yılının Ocak ayında Berlin'de yapılan genel grevle komünist bir darbe girişiminde bulunulmuş, fakat ordunun Sosyal Demokratlar ile birlikte hareket etmesi neticesinde bu darbe girişimi bastırılmıştır. Ancak 21 Şubat 1919 Bavyera'da çıkan bir karışıklıkta komünist partili Kurt Eisner'in miliyetçi ve antisemitist bir öğrenci olan Graf Arco-Valley tarafından sokak ortasında öldürülmesi sonrası, Sosyal Demokratlar ile Komünistler arasındaki düşmanlık iyice artmıştır (Sander, 2010: 19; Kastner, 2012).

1919 yılındaki kargaşa ortamı sonrası Sosyal Demokratlar liberalizmin simgesi haline gelmiş olan Weimar kentinde liberal bir avukat olan Hugo Preus başkanlığında 31 Temmuz 1919'da liberal bir anayasa hazırladılar (Sander, 2010: 19-20). Anayasa yedi yıllık süreyle seçilecek Cumhurbaşkanı, iki meclisli parlamento, küçük kesimlerin temsilinde oy kaybını önleyen nispi temsil sistemi ve eyaletlere federe yetkiler öngörüyordu. Weimar Anayasası olarak da adlandırılan bu Anayasa, Parlamento hükümeti sistemi İngiltere'den ve Fransa'dan, başkanlık sistemi Amerika'dan, referandum sistemi ise İsviçre'den esinlenmiştir (Elm, 2005: 5; Sander, 2010: 19-20). Ancak zamanına göre ileri bir belge olan Weimar Anayasası, doğrudan ve temsili demokrasinin yanı sıra vatandaşlık ve siyasal haklar (özellikle kadınların oy ve sendikalara katılma hakkı) sağlamasına rağmen, çeşitli ülkelerin anayasalarından yararlanılarak hazırlandığından dolayı bir bütünlük ve açıklıktan yoksundu (Uzun, 2003: 598; Mertens, 2010: 3). Yinede dönemin koşulları göz önüne alınarak bir karşılaştırma yapıldığında Weimar Anayasası kendi döneminin ileri bir demokratik anayasa olduğu söylenebilir.

3.2. Kriz Yıllarının Başlangıcı (1920-1923)

1920'li yıllar Almanya için Versay Barış Antlaşması'nın ağır koşullarına tepki olarak aşırı milliyetçi ve militarist grupların güçlendiği dönemdir. 13 Mart 1920 yılında Weimar Cumhuriyetine düşman Amerika doğumlu bir gazeteci olan Wolfgang Kapp Berlin'de yönetimi ele geçirdi ve kendisini de Kayzer olarak atadı. Bu darbe girişiminde şüphesiz göze çarpan en önemli noktalardan biri, Alman ordusunun komünist darbe girişiminde takındığı tavrın aksine Kapp darbesine karşı tarafsız bir tutum izlemiş

olmasıdır. Ancak darbe girişimi işçi ve memurların o günlerde Berlin'de genel grev düzenliyor olmalarından dolayı başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Kapp ve diğer subaylar ise ülkeyi terk etmişlerdir. Bu başarısız Kapp darbesi girişimi, Almanya'da militarist hareketlerin başlamış olduğunun önemli bir göstergesidir (Sander, 2010: 20; Ullrich, 2010).

Milliyetçi-militarist diğer bir darbe teşebbüsü 8 Kasım 1923 yılında Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (NSDAP) lideri Adolf Hitler tarafından ''Birahane Darbesi'' adı altında gerçekleşmiştir. Adolf Hitler bu darbe girişiminde Mussolin'in Roma üzerine yürümesini örnek almıştır (LERNSTUNDE, 2012). Ancak bu darbe girişimi de başarısızlıkla sonuçlanmış, NSDAP kapatılmış ve Hitler yargılanarak mahkum olmuştur. Bu gelişmelerden sonra Hitler iktidar mücadelesine yasal yollardan devam etmeye karar vermiştir (Uzun, 2003: 599; Elm, 2005: 60).

Siyasi açıdan 1920-1923 yılları arasında Alman demokrasisi sol ve sağdan gelen diktatörlük tehlikeleri ile çalkalanırken, ekonomik durum da giderek kötüleşmekteydi. 1921'de bir Dolar 70 Mark iken, 1923 Kasımında bir Dolar 840 milyar Mark'a yükselmiştir. Vergiler ise devlet masraflarının ancak %2'sini karşılayabiliyordu. Alman ekonomisini bu derece yıpratan en önemli sebeplerden birisi şüphesiz Versay Barış Antlaşmasının yüklemiş olduğu tamirat borcudur (Armaoğlu, 2007: 156).

3.3. İstikrarlı ve Altın Yirmili Yıllar (1924-1929)

1924-1929 yılları arasında Almanya'da geliştirilen üretim yöntemlerinin ve ülkeye giren bol miktarda yabancı sermayenin katkılarıyla ülke ekonomisi canlanmış ve bir refah dönemi yaşanmıştır. Bu refah dönemindeki olanaklardan daha çok sanayiciler ve büyük toprak sahipleri yararlanmıştır. Aynı şekilde işçiler de toplu sözleşmeler sayesinde belirli kazançlar elde etmişlerdir (Uzun, 2003: 598). Altın yirmili yıllar olarak da adlandırılan bu dönemde toplumun refah seviyesinin yükselmesi SPD'nin 1929 seçimlerinde %30 gibi bir oy oranı yakalamasını sağlamıştır (Mertens, 2010: 3).

3.4. Ekonomik Kriz ve Demokrasinin Sonu (1929-1933)

Almanya'da altın yirmili yıllar sanayicilere ve büyük toprak sahiplerine yaramıştır. Alt ve orta tabakalar, esnaf ve küçük tasarruf sahipleri ise 1920-23 arasında yaşanan enflasyondan dolayı giderek yoksullaşmışlar ve bu kesimler mevcut durumu kabullenmeyerek Weimar rejimine karşı çıkmaya başlamışlardır (Uzun, 2003: 598). 1929 Ekiminde New York borsasının çökmesi ve Büyük Ekonomik Buhranın başlamasıyla kitlelerde huzursuzluk ve memnuniyetsizlik artmıştır. Bu olumsuzlukların neticesi olarak 1932 yılına gelindiğinde Almanya'da işsizlik oranı yaklaşık %30'lara

ulaşmıştır (LERNSTUNDE, 2012). 1929 yılı Dünya Ekonomik Krizi aynı zamanda Alman demokrasisini de olumsuz yönde etkilemiştir. Ilımlı partilerin küçülmelerine karşın, radikal partiler (Naziler ve Komünistler) giderek büyümüşlerdir. Böyle bir sonucun ortaya çıkmasındaki temel faktör ise işsizlik olmuştur. İşsizlik oranındaki artış, Nazilerin daha yüksek oy almalarını sağlamıştır (Roskin, 2011: 207).

1929-1933 arasında siyasal ve anayasal bunalımlar ekonomik bunalımların neticesinde artmış ve İmparatorluk döneminde meydana gelmeyen siyasal, dini ve ekonomik gruplar arasındaki sürtüşmeler gözlenmeye başlanmıştır. Bunun sonucunda da çok sayıda ve uzlaşmaları imkansız siyasal görüşlere sahip partiler kurulmuştur. Siyasal istikrarsızlık giderek artarken, 1930 seçim sonuçları başka bir gerçeği de göstermiştir. Tablo 1'de de görüldüğü üzere bu seçim sonuçlarına göre: Ekonomik sıkıntı içindeki kitleler radikal partilere yönelmişlerdir. Nitekim 1930 yılı seçim sonucunda Nazilerin parlamentodaki sandalye sayısı 12'den 107'ye, Komünistlerinki ise 54'den 77'ye yükselmiştir (Uzun, 2003: 599).

Tablo 1. Weimar Dönemi 1928-1933 Seçim Sonuçları
(Kaynak: www.lsg.musin.de)

Seçim Tarihleri	20.05.1928	14.09.1930	31.07.1932	06.11.1932	05.03.1933
Seçime Katılım Oranı	%75,6	%82,0	%84,0	%80,5	%88,8
SPD	%28,7	%24,5	%21,5	%20,4	%18,3
NSDAP-Hitler Partisi	%2,6	%18,3	%37,2	%33,0	%43,9
Komünist Parti	%10,6	%13,1	%14,2	%16,8	%12,3
Merkez parti	%11,9	%11,7	%12,4	%11,9	%11,2
Ulusal Halk Partisi	%14,2	%7,0	%5,9	%7,2	%8,0

Nazilerin iktidara yükselişini engelleyebilecek en önemli etken şüphesiz Sosyal Demokratlar ile Komünistlerin birleşik bir cephe oluşturmalarıydı. Ama Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda SPD'den ayrılmış olan Alman Komünistleri, Sosyal Demokratları düşman olarak görüyor ve onları ''sosyal faşistler'' olarak adlandırıyorlardı (Dorpalen, 1983: 80). Bu noktada bir birlikteliğin oluşmasının önündeki diğer bir önemli engel ise Stalin'in emirleri gereğince, Alman Komünistlerin, Hitler'in çok geçmeden

biteceği ve Almanya çöktüğünde iktidarı kendilerinin devralacağı varsayımına dayanarak, Sosyalistlerle ortaklık programını reddetmeleridir. Bu büyük hatanın bedelini birbirlerine benzeyen Komünistler ile Sosyalistler hayatlarıyla ödemişlerdir (Roskin, 2011: 207).

Hayek'e (1999: 427-437) göre nasyonal sosyalizmin başarılı olması sadece Birinci Dünya Savaşı'ndaki yenilgi, çekilen acılar ve aşırı milliyetçilik dalgası ile açıklanamaz. Bu fikri iktidara taşıyan asıl destek sosyalizmden gelmiştir. Gerçi Almanya'da, sosyalizm ve nasyonalizm arasında baştan beri güçlü bir ilişki mevcuttu. Nasyonal sosyalizmin öncüleri olan Fichte, Rodbertus, ve Lassalle aynı zamanda sosyalizmin de öncüleriydi. Sosyal Demokrat Parti'nin liderlerinden August Bebel 1892 yılında Bismarck'a şunu söyleyebiliyordu: ''Emperyal şansölyemiz, Alman Sosyal Demokrasisinin, militarizmin hazırlık okulu olduğundan emin olabilirler.'' 1914'ten itibaren Marksist sosyalizm saflarından birbiri ardına yeni yeni öğretmenler çıkmış ve nasyonal sosyalist camiaya, muhafazakar ve reaksiyonerleri değil, çalışkan işçi ve idealist gençliği kazandırmışlardır. Böylece solun sosyalistleri ile sağın sosyalistleri giderek birbirlerine yaklaşarak nasyonal sosyalist dalganın yüksek bir seviyeye ulaşmasına sebep olmuş ve bu dalgayı Hitler Doktrinine dönüştürmüşlerdir. Hitler'in parti doktrini ırkçılık, sosyal devrimcilik ve siyasal romantizm gibi öğelere dayandırılarak parti katı otoriter bir anlayışla yönetilmiştir (Uzun, 2003: 599).

Bu nasyonal sosyalist dalga 27 Şubat 1933 yılında Reichstag Yangını[2]'nı gerekçe göstererek Alman Komünist Partisi'ni kapatmıştır (Mertens, 2010: 3). Daha sonra 5 Mart 1933 seçimlerinde Nasyonal Sosyalist Parti %43,9 oy oranıyla büyük bir başarı sağlayarak iktidarı elde etmiştir. 23 Mart 1933 yılında ise Nasyonal Sosyalistler partilerin, derneklerin ve sendikaların yok edilmesine imkan tanıyan ''Yetki Kanunu''nu (Ermächtigungsgesetz) meclise sunmuşlardır. Meclisteki oylamalar sırasında Sosyal Demokrat milletvekilleri karşı oy kullanarak kanuna tepki göstermişlerdir. Bu görüş farklılıkları 22 Haziran 1933 yılında SPD resmi olarak yasaklı hale gelmesine neden olmuştur. Birçok sosyal demokrat aleni veya gizli bir şekilde nazi rejimine karşı direnişe katıldılar. Ancak bunların birçoğu Heuberg ve Kislau şehirlerindeki temerküz kamplarında öldürülmüş, diğerleri ise zorla kaçırılmışlar ya da iltica etmek zorunda bırakılmışlardır (Mertens, 2010: 3; Häuser, 2012, SPD, 2012).

[2] Hitlerin atanmasında bir ay sonra 1933 yılının 27 Şubatını 28 ine bağlayan gecede Alman parlamentosunda meydana gelen yangındır. Hitler bu yangını komünist ayaklanma girişiminin başlangıcı olarak görmüş ve bu yangından komünistleri sorumlu tutarak, sosyalist ve komünist partilerin yasaklanmasını sağlayacak argümanlara ulaşmıştır (www.dhm.de).

Sonuç

SPD günümüz dünyasının önemli akımlarından olan sosyal demokrasi anlayışını kökten etkilemiş bir siyasal partidir. İlk kuruluş yıllarında katı Marksist bir çizgiye sahip olmakla birlikte daha sonraki yıllarda aşırı sol çizgiden ayrılmıştır. Bu aşırı sol düşünce Alman Komünist Partisi tarafından doldurulmuş ve sosyal demokratlar siyasi yelpazede ‘‘orta’’ya doğru kaymışlardır. Bu kayma neticesinde Alman komünistleri ile sosyal demokratlar arasında büyük ölçekli uyuşmazlıklar yaşanmıştır.

Kendi döneminde değerlendirildiğinde oldukça demokratik koşullara sahip olan Weimar Cumhuriyeti dönemini Alman siyasal hayatında sosyal demokratların en etkin olduğu dönemdir. Ancak bu dönemde siyasal iktidar yönetimde başarılı olamamış ve Weimar Cumhuriyeti Nazi iktidarıyla birlikte yıkılmıştır. Bu başarısızlığının temelinde anayasal eksiklikler, Nasyonalizm akımının o zamanki popülaritesi ve Almanya’nın savaş sonrası içinde bulunduğu sosyo-ekonomik koşulların etkisi yadsınamaz. Ancak bu sebeplerden daha önemli bir sebep var ki o da SPD ile KPD arasındaki sert çekişmelerdir. Weimar Cumhuriyeti dönemindeki bu açıkça ve uzlaşmaz muhalefet anlayışı Sosyal Demokratları yükselen Nasyonal Sosyalizm karşısında yalnız bırakmıştır. Bütün bu nedenler Weimar demokrasisinde kalıcı yapısal sorunlar meydana getirerek o dönemin dinamik kitle hareketi olan nasyonal sosyalizmin iktidara gelmesini olanaklı kılmış ve tüm dünyayı olumsuz etkileyecek gelişmelere ön ayak olmuştur.

Anti demokratik siyasi rejimlerin oluşmasını etkileyen faktörlerin günümüzde de çok fazla değiştiğini söyleyemeyiz. Halen ekonomik krizler ve siyasi çekişmeler beraberinde aşırı sol ve sağ grupların oy oranlarının artmasına neden olmaktadır. Nitekim 2012 yılında Avrupa’da yapılan seçimlerde aşırı sağ ve sol partilerin oylarında kayda değer bir artma gözlenmiştir. Fransa Cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk turunda sol uçtaki Melenchon ile aşırı sağ ulusal cephe parti lideri Le Pen’in oylarının yükselmesi, Hollanda ve Norveç’te aşırı sağ ve solun yükselişi ve Yunanistan aşırı sağ ve sol partilerinin oy oranlarının iki ay gibi kısa bir sürede ani yükselişi aslında geçmiş dönem Almanyası’nın başına gelen kriz sebeplerinden çokta farklı değildir. Krizler ve siyasi uzlaşmazlıklar geçmişte olduğu gibi bugünde siyasi aşırılıklara sebebiyet vermektedir.

Anti demokratik rejimlerdeki bu aşırılıkların tehlikeleri ancak toplumda demokratikleşme bilincinin yerleşmesi ile önlenilebilir. Bireyler çocukluk ve eğitim-öğretim yıllarında demokrasiyi özümsemiş bir siyasal sosyalleşme süreci geçirirlerse daha sonraki yıllarda ülkesine ve dünyasına faydalı bir fert haline gelebilir.

Kaynakça

ANDREA, Andreas ve NILS, Anna. ‘‘Wahlen in der Weimarer Republik’’, http://www.gonschior.de/weimar/Deutschland/RT5.html (28.05.2012).

ARMAOĞLU, Fahir. (2007*), 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul: Alkım Yayınevi.

BERMAN, Sheri. (2012), *Sosyal Demokrasi Dönemi, İki Dünya Savaşı Arasındaki Dönemde Avrupa,* Ankara: Phoenix Yayınevi.

BOTTOMORE, Tom. (1987), *Siyaset Sosyolojisi*, Ankara: Teori Yayınları, (Çev.: Erol Mutlu).

BRACHER, Karl Dietrich. (1970), *20. yüzyıl dünya devrimleri ansiklopedisi,* ‘‘Kayzer Wilhelm’in Almanyası’’, İstanbul: Arkın Kitabevi Yayınları, ss. 87-93.

ÇAM, Esat. (2000), *Çağdaş Devlet Sistemleri*, İstanbul: Der Yayınları.

DEUTSCHES HISTORISCHES MUSEUM. (2012), ‘‘Der Reichstagsbrand’’, http://www.dhm.de/lemo/html/nazi/innenpolitik/reichstagsbrand/index.html (30.04.2012).

DORPALEN, Andreas. (1983), ‘‘SPD und KPD in der Endphase der Weimarer Republik’’, *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, Sayı. 31, ss. 77-107.

ELM, Ludwig. (2005), *Bir birahane darbecisi*, İstanbul: Roman’s Yayınları, (Çev.: Aylin Yıldız).

EROĞUL, Cem. (2010), *Çağdaş Devlet Düzenleri*, Ankara: Kırlangıç Yayınevi.

GEISS, Imanuel. (1970), *20. yüzyıl dünya devrimleri ansiklopedisi*, ‘‘Yeni Almanya’’, İstanbul: Arkın Kitabevi Yayınları, ss. 463-469.

HAUSER, Iris. ‘‘Sozialdemokratische Partei Deutschlands (SPD)’’, http://www.landeskunde-baden-wuerttemberg.de/spd.pdf (01.05.2012).

HAYEK, Friedrich August. (1999), ‘‘Nazizmin Sosyalist Kökleri’’, Atilla Yayla (Ed.), *Sosyal ve Siyasal Yazılar Seçme Yazılar*, Ankara: Siyasal Kitabevi, ss. 427-437.

JAMES, Harold. (2009), *1770’den bugüne Alman Kimliği,* İstanbul: Kızılelma Yayınevi, (Çev.: İsmail Türkmen).

KASTNER, Wolfram. (1998), ‘‘Kurt Eisner, Kunst und Politik’’, http://www.kurt-eisner-kulturstiftung.de/Eisner.html (19.05.2012).

KEYMAN, Fuat E. (2008), ‘‘Sosyal Demokrasi’nin Tarihsel ve Söylemsel Gelişimi’’, *Yeni Toplum Yeni Siyaset Küreselleşme Çağında*

Sosyal Demokrat Yaklaşımlar (ed.), İstanbul: Kalkedon Yayıncılık, ss. 15-37.

LERNSTUNDE. (2012), ‘‘Die Weimarer Republik’’, http://www.lernstunde.de /thema/weimarerrepublik/grundwissen.htm (12.06.2012).

MERKEL, Wolfgang; Petring, Alexander; Henkes, Christian; Egle, Christoph. (2012), *İktidarda Sosyal Demokrasi,* Ankara: Phoenix Yayınları.

MERTENS, Martin. ‘‘Die Geschichte der SPD’’, http://www.bpb.de/politik/grundfragen/parteien-in-deutschland/42082 /geschichte (18.05.2012).

NETTL, Peter. (1965), ‘‘The German Social Democratic Party 1890-1914 as a Political Model’’, *Past and Present*, No.30, pp. 65-95.

ÖRS, Birsen. (2012), *19. yüzyıldan 20. yüzyıla modern siyasal ideolojiler*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

SANDER, Oral. (1992), *Siyasi Tarih, İlkçağlardan-1918’e,* Ankara, İmge Kitabevi Yayınları.

SANDER, Oral. (2010), *Siyasi Tarih 1918-1994,* Ankara/İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.

SCHWARZ, Peter. ‘‘Alman SDP’sinin savaş lehinde oy kullanışının doksanıncı yıldönümü’’, http://www.wsws.org/tr/2004/aug2004/spd-a20.shtml (19.06.2012).

TÜRKÖNE, Mümtazer. (2010), *Siyaset*, İstanbul, Opus Yayıncılık.

ULLRICH, Volker. (2010), ‘‘Marsch auf Berlin’’, http://www.zeit.de/2010/11/Deutschland-Kapp-Putsch (20.06.2012).

UZUN, Şentürk. (2003), ‘‘Federal Almanya Yönetim Sistemi’’ (Ed.) K. Nitas, Yirmi Birinci Yüzyılda Yönetim, *Türk İdari Araştırmalar Vakfı*, Ankara.

SPD. (2012), ‘‘Das soziale Deutschland, Gestern, Heute, Morgen’’, http://www.spd.de/Partei/Geschichte/ (13.07.2012).

STÄDTİSCHES LOUİSE-SCHROEDER-GYMNASİUM MÜNCHEN. ‘‘Wahlergebnisse in der Weimarer Republik’’, http://www.lsg.musin.de/ geschichte/geschichte/lkg/wahlergebnisse_in_der_weimarer_r.htm (28.05.2012).